

А.В. Нежута

кафедра соціології та психології

факультет права та масових комунікацій

Харківський Національний університет внутрішніх справ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕУСВІДОМЛЕНИХ АСПЕКТІВ СТАВЛЕННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО СЕБЕ ТА ДО СВОЄЇ ПРОФЕСІЇ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

В статті представлені результати дослідження гендерних особливостей неусвідомлених аспектів ставлення правоохоронців до себе та до своєї професії на різних етапах професійного розвитку. Визначено психологічний зміст проблеми, зроблено теоретичний аналіз наукових праць з даної проблеми, розглянуті чотири типи ставлення працівників ОВС до себе і до обраного виду діяльності: референтний, егоцентричний, відсторонений, нерозуміння особистістю свого місця в структурі професійних відносин.

Ключові слова: ставлення до професії, правоохоронці, референтний тип, егоцентричний тип, відсторонений тип.

А.В. Нежута

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НЕОСОЗНАННЫХ АСПЕКТОВ ОТНОШЕНИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ К СЕБЕ И К СВОЕЙ ПРОФЕССИИ НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В статье представлены результаты исследования гендерных особенностей неосознанных аспектов отношения правоохранителей к себе и к своей профессии на разных этапах профессионального развития. Определено психологическое содержание проблемы, сделан теоретический анализ научных трудов по данной проблеме, рассмотрены четыре типа отношения сотрудников ОВД к себе и к избранному виду деятельности: референтный, эгоцентричный, отстранённый, непонимание личностью своего места в структуре профессиональных отношений.

Ключевые слова: отношение к профессии, правоохранители, референтный тип, эгоцентричный тип, отстранённый тип.

A.V. Nezhuta

**GENDER FEATURES UNCONSCIOUS ASPECTS OF THE
RELATIONSHIP OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS TO
THEMSELVES AND TO THEIR PROFESSION DIFFERENT STAGES
OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT**

The article presents the results of a study of unconscious gender-specific aspects of the law enforcement relationship to themselves and to their profession at different stages of professional development. Defined psychological content of the problem, made a theoretical analysis of scientific papers on this issue, considered four types of attitudes of law enforcement officers to themselves and to the chosen activity : referential , self-centered , aloof , lack of understanding of the personality of its place in the structure of the professional relationship.

Key words: attitude to the profession , law enforcement officers , the reference type , the type of self-centered , aloof style.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими теоретичними і практичними завданнями. Сьогодні Україна переживає важкий період своєї історії, що характеризується кризисними явищами у всіх сферах і прошарках суспільства. Не є виключенням і правоохоронні органи, де негативні тенденції за останній час набули системного характеру. Слабкий рівень підготовки, відсутність перспектив, недостатній професійний і соціальний статус правоохоронця надають особливу важливість вивчення проблеми ставлення правоохоронців до себе та до своєї професії.

Згідно з провідним науковцем, засновником «теорії відношень» В.М.Мясищевим, відношення – це цілісна система індивідуальних, вибіркових, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, що включає три взаємопов'язаних компоненти: - ставлення людини до інших людей або їх груп; - ставлення до себе; - ставлення до предметів зовнішнього світу [3].

Аналіз останніх публікацій з проблеми. В сучасній психології проблемою ставлення правоохоронців до своєї професії та до себе займалися такі вчені як О.В. Ступакова, І.В. Жданова, Л.О. Шевченко та

ін.. Ступакова О.В. констатує, що у процесі занурення у професійне середовище і у чоловіків, і у жінок зростає емоційний дискомфорт по відношенню до професії, а у правоохоронців зі стажем більше 10 років простежується витіснення професійно-значущих понять, прагнення уникнути відповідальності [4]. Ждановою І.В. було виділено три типи ставлення працівників ОВС до своєї професії: позитивне, негативне та суперечливе ставлення. Визначено, що серед молодих працівників зі стажем службової діяльності до 5 років перебільшує відсоток тих, хто має суперечливе ставлення до своєї професії (75%). Негативне ставлення виявлено у 15% і позитивне – у 10% молодих працівників [2].

Мета дослідження – визначити гендерні особливості неусвідомлених аспектів ставлення правоохоронців до себе та до своєї професії на різних етапах професійного розвитку.

В дослідженні взяли участь 257 правоохоронців: курсанти 1-го курсу факультету слідства та дізнання ХНУВС у віці 17-18 років, група чоловіків – 69 осіб, група дівчат – 30 осіб; курсанти 4-го курсу факультету слідства та дізнання ХНУВС у віці 20-21 років, група чоловіків – 48 осіб, група дівчат – 43 осіб; слідчі районних відділів міліції м. Харкова зі стажем роботи від 1 до 5 років, середній вік 26-27 років, група чоловіків – 30 осіб, група дівчат – 37 осіб.

Дослідження неусвідомленого рівня ставлень працівників ОВС до своєї професії дозволяє минути захисні механізми вербальної системи свідомості. Дослідження проводилося за допомогою малюнквого тесту «Я - працівник міліції», який було адаптовано Балабановою Л.М. [1]. Тест спрямований на визначення неусвідомлених аспектів ставлення правоохоронців до себе та до обраного виду діяльності. Досліджуваним пропонувалося намалювати себе в професії, тобто рисунок на тему «я працівник міліції», після чого цей рисунок аналізувався за наступними параметрами:

- особливості зображення рисунка (не структуровані, поділено на підгрупи, зображено як єдине ціле або символ);

- місце розташування «Я» відносно інших елементів (наявність або відсутність фігури на рисунку, фігура себе самого у центрі рисунка, фігура на периферії);

- співвідношення розміру «Я» та інших елементів рисунка («Я» за розміром більше, рівний або менше інших елементів рисунку).

В залежності від співвідношення даних параметрів тест дозволяє визначити чотири типи ставлення працівника ОВС до себе і до обраного виду діяльності:

Референтний тип характеризується поєднанням зображення рисунка як цілого, зображенням себе на цьому рисунку та зображенням себе за розмірами, що рівні іншим елементам рисунка. Референтність – це відношення значущості, коли людина вважає себе значущою особистістю в цілому та в обраній сфері діяльності або в групі.

Егоцентричний тип характеризується зображення рисунка як цілого, зображенням себе в центрі рисунку та за розмірами, що більше інших елементів рисунка. Такий тип рисунка свідчить про певну егоцентричну позицію в обраній сфері діяльності, використанні цієї діяльності для вирішення власних проблем.

Відсторонений тип характеризується зображенням себе на периферії рисунку, що розцінюється як вимушена або активно обрана позиція стороннього спостерігача в обраній сфері діяльності й по відношенню до себе в даній рольовій позиції.

Нерозуміння особистістю свого місця в структурі професійних відносин. Рисунок абстрактний, тобто автор не виділив в рисунку себе (відсутність зображення «Я»).

Результати дослідження типів ставлення до себе та обраного виду діяльності курсантів першого курсу наведено на рис. 1.

Як бачимо з рис.1, частіше за все в групі дівчат-першокурсниць реєструється егоцентричний тип ставлення до себе і до професійної діяльності (36,7%), який свідчить про можливість використання цієї діяльності для вирішення власних проблем. Референтний тип, що відбиває ставлення значущості до себе і професії, займає друге місце за частотою його діагностики й складає 30%. Рідше за все в групі курсанток першого курсу визначено відсторонений тип ставлення (13,3%), який відбиває вимушену або активно обрану позицію стороннього спостерігача відносно професійної діяльності.

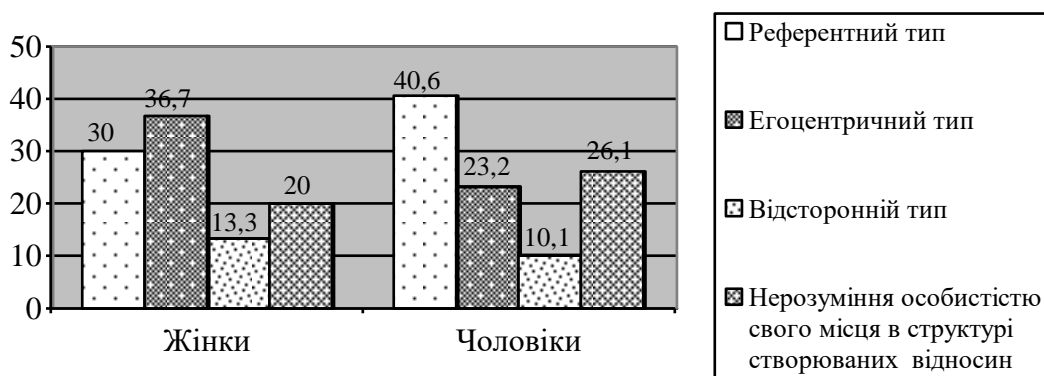

Рис. 1. Типи ставлення до обраного виду діяльності та до себе курсантів першого курсу (%)

В групі юнаків – курсантів першого курсу частіше за все реєструється референтний тип ставлення до професії, який виявлено у 40,6% досліджуваних. Друге місце за частотою займає невизначений тип (26,1%), який свідчить про нерозуміння особистістю свого місця в структурі професійних відносин. Й рідше за все серед юнаків-першокурсників зустрічається відсторонений тип, який зафіксовано у 10,1% досліджуваних чоловічої статі.

Порівняльний аналіз показав, що, не дивлячись на різні домінуючі типи в досліджуваних групах, вірогідних відмінностей в типах ставлення

до себе і до обраної професії між дівчатами і юнаками, що навчаються на першому курсі не виявлено.

Результати дослідження типів ставлення до себе та обраного виду діяльності курсантів четвертого курсу наведено на рис. 2.

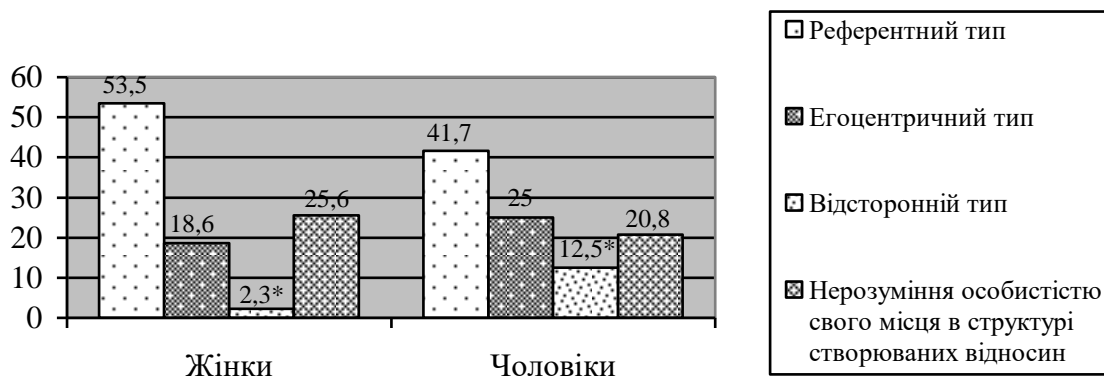

Рис. 2. Типи ставлення до обраного виду діяльності та до себе курсантів четвертого курсу (%)

Примітка: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$.

Як бачимо з рис.2, і в групі дівчат - четвертокурсниць, і в групі юнаків частіше за все діагностується референтний тип ставлення до себе і своєї професійної діяльності (53,5% і 41,7% відповідно), що є позитивним чинником. Друге місце практично в рівних відсотках займають егоцентричний та невизначений типи: 18,6% і 25,6% в групі дівчат та 25,0% і 20,8% - в групі юнаків. І рідше за все серед четвертокурсників діагностується відсторонений тип ставлення до себе і професійної діяльності. Статистично значущих відмінностей між групами також не виявлено, але можна відмітити, що з тенденцією до вірогідності відсторонений тип частіше реєструється в групі курсантів чоловічої статі (2,3% і 12,5%, $t\text{-emp}=1,98$), що відбиває наявність у цих курсантів позиції стороннього спостерігача щодо себе та професійної діяльності.

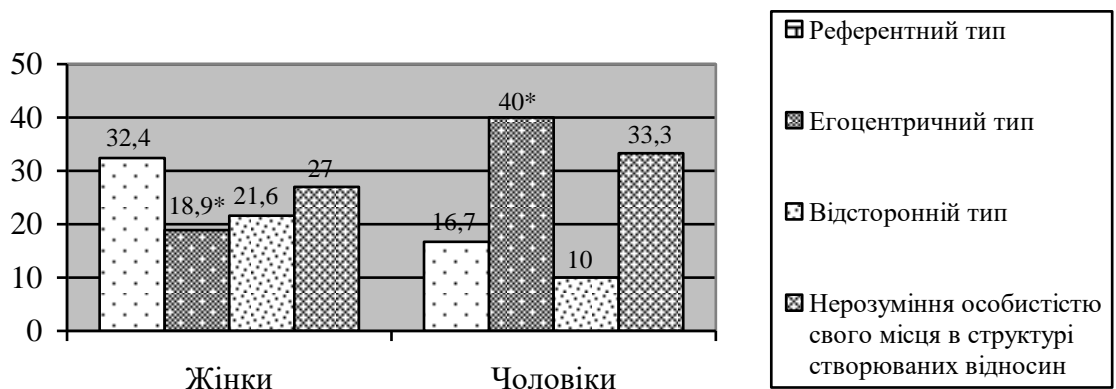

Рис. 3. Типи ставлення до обраного виду діяльності та до себе слідчих (%)

Примітка: * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$.

З даних рис.3 можна помітити, що в групі жінок – слідчих частіше за все реєструється референтний тип ставлення до себе і до професійної діяльності працівника міліції (32,4 %). Трохи рідше зустрічається невизначений тип (27,0 %), коли особистість не розуміє своє місце в структурі професійних відносин. Відсторонений від професії тип зареєстровано майже у чверті жінок – слідчих (21,6 %). І егоцентричний тип виявлено серед жінок рідше за все – у 18,95 %.

З результатів малюнквого тесту чоловіків – слідчих можна зробити висновок, що найбільш характерними для них типами ставлення до себе й обраного виду діяльності є егоцентричний (40,0 %) та тип, що відбиває недостатнє розуміння людиною свого місця в обраній професії (33,3 %). Третє й четверте місця за частотою діагностики відповідно зайняли референтний тип (16,7 %) і відсторонений тип (10,0 %).

За результатами статистичного порівняльного аналізу встановлено, що вірогідні відмінності між чоловіками і жінками зареєстровано лише за

одним типом – егоцентричним, який частіше зустрічається в групі чоловіків (18,9 % та 40,0 %; $p \leq 0,05$), що свідчить про їх егоцентричну позицію щодо професійної діяльності, можливість використання служби для вирішення власних проблем.

Результати дослідження типів ставлення до професії працівників міліції чоловічої статі з різним стажем службової діяльності наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Типи ставлення до обраного виду діяльності та до себе
правоохоронців чоловічої статі (%)**

Типи ставлення	Курсанти 1 курсу (<i>n</i> =69)	Курсанти 4 курсу (<i>n</i> =48)	Чоловіки слідчі (<i>n</i> =30)	p_{1-2}	p_{2-3}	p_{1-3}
Референтний тип	40,6	41,7	16,7	-	0,01	0,01
Егоцентричний тип	23,2	25,0	40,0	-	0,05	0,05
Відсторонений тип	10,1	12,5	10	-	-	-
Нерозуміння особистістю свого місця в структурі професійних відносин	26,1	20,8	33,3	-	-	-

З таблиці 1. бачимо, що якщо в групах курсантів чоловічої статі (незалежно від курсу) частіше за все реєструється референтний тип ставлення до обраного виду діяльності (40,6 % і 41,7 %), то в групі слідчих – егоцентричний тип (40,0 %). Саме за цими типами визначено вірогідні відмінності між першими двома та третьою групою ($p \leq 0,01$ по референтному типу і $p \leq 0,05$ по егоцентричному типу). Тобто, курсанти частіше вважають себе значущою особистістю в цілому та в обраному виді діяльності, ніж працюючі працівники слідчих підрозділів, для яких більш характерна егоцентрична позиція в професійній діяльності. Звертає на себе увагу, що десь у 20%-30% обстежуваних всіх груп виявлено нерозуміння

особистістю свого місця в структурі професійних відносин, що є негативним чинником професійного самовизначення. Причому, хоч без вірогідних відмінностей, але цей показник вище в групі слідчих чоловічої статі, ніж у курсантів. Відсторонений тип реєструється серед чоловіків правоохоронців рідше за все (10 % - 12 %) й без статистично значущих відмінностей.

Результати дослідження типів ставлення до професії працівників міліції жіночої статі з різним стажем службової діяльності наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

**Типи ставлення до обраного виду діяльності та до себе
правоохоронців жіночої статі (%)**

Типи ставлення	Курсантки 1 курсу (n=30)	Курсантки 4 курсу (n=43)	Жінки слідчі (n=37)	p ₁₋₂	p ₂₋₃	p ₁₋₃
Референтний тип	30,0	53,5	32,4	0,05	0,05	-
Егоцентричний тип	36,7	18,6	18,9	0,05	-	0,05
Відсторонений тип	13,3	2,3	21,6	-	0,01	-
Нерозуміння особистістю свого місця в структурі професійних відносин	20,0	25,6	27,0	-	-	-

Дані, представлені в таблиці 2. свідчать, що в групі курсанток 1 курсу частіше за все реєструються два типи: егоцентричний (36,7 %) і референтний (30,0 %). При цьому егоцентричний тип в цій групі зустрічається вірогідно частіше, ніж в інших двох (36,7 % проти 18,6 % і 18,9%; $p_{1-2} \leq 0,05$ і $p_{1-3} \leq 0,05$). Тобто, дівчата першого курсу у порівнянні з жінками з більшим професійним досвідом схильні демонструвати себе в

«центри» професії, використовувати професійну діяльність для вирішення власних проблем.

В другій групі досліджуваних – курсанток четвертого курсу – частіше за все реєструється референтний тип ставлення до обраного виду діяльності, який визначено у переважній більшості - 53,5 %. Домінування цього типу вірогідно відрізняє цю групу від інших двох, де референтний тип реєструється майже двічі рідше (53,3 % проти 30 % і 32,4 %; $p_{1-2} \leq 0,05$ і $p_{2-3} \leq 0,05$). Референтне ставлення до обраного виду діяльності відбиває відчуття власної значущості взагалі, й значущості в професійній діяльності, зокрема. Саме ці особливості більш характерні для дівчат – курсанток четвертого курсу.

Щодо третьої групи - слідчих жіночої статі, то в ній всі типи ставлення розподілені практично в однаковій частоті. Так, референтний тип діагностується у 32,4 % жінок, егоцентричний – у 18,9 %, тип, що відбиває незрозуміння особистістю свого місця в структурі професійних відносин – у 27,0 % досліджуваних третьої групи, й відсторонений тип – у 21,6 %. Слід зазначити, що цей тип (відсторонений) хоч і не є домінуючим в третій групі, але у порівнянні з іншими двома групами він реєструється частіше (2,3 %; $p_{1-2} \leq 0,05$ і $p_{2-3} \leq 0,01$). Це свідчить про вимушену або активно прийнятну позицію стороннього спостерігача відносно власної професійної діяльності та відносно своєї рольової позиції в цій професії.

Звертає на себе увагу той факт, що майже $\frac{1}{4}$ частина всіх жінок-правоохоронців незалежно від професійного досвіду та стажу не зовсім розуміє своє місце в структурі професійних відносин, про що свідчить відсутність в їх малюнках на тему «Я працівник міліції» зображення самого себе (20,0 %; 25,6 % і 27,0 %).

Висновки

Таким чином, дослідження неусвідомлених аспектів ставлення правоохоронців до себе та обраного виду діяльності, проведеного за допомогою малюнкового тесту, свідчить про перевагу референтного типу

ставлення у хлопців першого та четвертого курсів, й про перевагу егоцентричного типу – у чоловіків – слідчих. Для жінок характерні наступні тенденції: домінування егоцентричного та референтного типів у першокурсниць, перевага егоцентричного типу у курсанток четвертого курсу й відсутність чіткої переваги типів ставлень у жінок-слідчих з визначенням у 1/4 з них відстороненого типу, який не є характерним для інших досліджуваних. Нерозуміння особистістю свого місця в структурі професійних відносин зареєстровано майже у 25 % працівників міліції незалежно від статі та професійного стажу.

Література

1. Балабанова Л.М. Динамика системы отношений личности курсантов в процессе социально-психологического тренинга / Л.М.Балабанова // Журнал «Право і безпека», 2006/5'1. - С. 187-189.

2. Жданова І.В. Ставлення до професії в структурі мотиваційної складової професіоналізму працівника ОВС / І.В.Жданова // Становлення особистості професіонала: перспективи і розвиток : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Одеса: ОДУВС, 2010. - С. 126-128.

3. Мясищев В.Н. Психология отношений. Избр. психол. тр. / В.Н.Мясищев // Под ред. А.А. Бодалева. – М.: Ин-т практ. психол.; Воронеж: МОДЭК, 1998. – 368с.

4. Ступакова О.В. Гендерні особливості ставлення працівників слідчих підрозділів органів внутрішніх справ до соціально-професійного оточення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / О.В.Ступакова. – Харків, 2011. - 20с.

Literature

1. Balabanova L.M. Edidit kursantov relationes personae ratio in iudicio de socio - psychologicae disciplinarum / L.M.Balabanova // Acta " Lex et securitas", MMVI / V § 1 . - P. 187-189.

II . Zhdanova I.V. Animi autem in professione motivational component fabrica of muneris ministri / I.V.Zhdanova / / idem fieri a professio , amet , et alterum alienas , quae ab AD , ad totam Conferentiam . - Odessa : ODUVS , MMX . - P. 126-128.

III . Myasishchev V.N. Duis relationes . Izbr . Duis . tr . / V.N.Myasyshev // Ed . A.A Bodaleva . - Moscow : In quo- cap . Duis . , Voronezh : MODЭK , MCMXCVIII . - 368p.

IV . Stupakova O. V. Animi autem sensitiva ad Gender socialis Interior percontando amet adipiscing volutpat Author . Deinde considerandum est . ad habendum sensum. gradus candidatus. Duis . Aliquam erat volutpat.Sed sed scientiae . 19.00.06 " Legal Duis / O.V.Stupakova . - Kharkov , MMXI . 20p .